САНА ОПОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№№ 149—150 (8102—8103) ☆ 1996 сыл ахсыннын 19 күнэ, Чэппиэр. ☆ Сыаната—2964 солкуобай

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН ПРЕЗИДЕНИН УОННА УЛУУСПУТ ДЬАҺАЛТАТЫН БАҺЫЛЫГЫН БЫЫБАРЫГАР ДИЭРИ

3

ХОНУК ХААЛЛА

КҮҮСПҮТҮН, ДЬОҐУРБУТУН ТҮМЭН ТУРАН, БИҺИГИ САҐА САХА СИРИН ТУТУОХПУТ

Биэс сылдаабыта, ахсыннын эмиэ маннык тыынны күннэриэр, биһиги республикабыт бэйэтин 70 сылдаах историятыгар аан бастаан Президенн быыбардыырга кыттан баллаах бэлэхэ ирдэнэ. Биэс сылдаабыта альтернативнай быыбар түмүгэр норуот үрдүк итэҕэлин мандатын ылбыта. Ол итэҕэл сорудахтаммыт дьыала иһин эффективнайык ылаабынай мэтэрийиэн буолбута уонна буолар, хаан-уруу Сахам сирин, республика үгүс омуктаах норуотун, Саха Республикатын билиҥнэрэ уонна кэлэр кэмин үйэтүгэр үлэм уонна олоҕум ис дьыҥнэн буолбута уонна буолар.

Логика быһыытынан, бүгүн түмүктэри оҥоруу, анализтааһын уонна толкуйдааһын кэмэ, источник кэмэйигэр төһө даҕаны кылгаһын иһин, уустук, дылҕаны быһаарар баай событиелардаах кэм аастар. Дьэ, итинник түмүгү оҥоруу мин улуустарыбын тиһигэ быстыбат айаннаах сылдьыларым кэмигэр дьоҥу-сэргэни кытта үгүс ахсааннаах көрсүһүүлэрбэр эмиэ буолар. Итинник көрсүһүү, үөскүүр формальнайдаах суох мэйгынныах көрсүһүүлэр, олоҕу оҥоруулаах билэргэ, объективнай информацияны ыларгэ, общественнай организацияны ыарыылаах туочуналарыгар билэргэ кыах биэрэллэр. Туох-ханнык иннинэ, маннык этэрбин эбэҺиннэлиннэ аҕаабын.

Улуу Россия быстыспат сорохтуттан буолбут, буолар уонна мэлдьитин буолуохтаах билиҥнэ Саха сиригэр баар бары уустуктары уонна ыарахаттары мин барытын көрөбүн. Итиннэхэ объективнай бириҥнэлэр баллар. Биһиги иэдэйиигэр политикаҕа даҕаны, экономикаҕа даҕаны, дьон психологиятыгар даҕаны эриэ-дэхси уонна ыарыыта суох аастыт тосту уларыйыылар кэмнэрэ түбэстэ. Биһигиттэн бэйэбиттэн тутулуктаах субъективнай бириҥнэлэр эмиэ баллар—ыытыллар реформалар стратегияларын уонна тактикаларын икки ардыгар соҕох арахсыы таһаарылыынна. Россиятаабы ыксалыгын ыытыллыбыт таһаҕэр тиэнэ толкуйдамматтах уонна аҕаан көрүллүбэтэх приватизациялааһын экономика үгүс салааларыгар производство кэмэйдэ кэҥэтиигэ уонна да атын көрдөрүүлэргэ, акциялаахтар предприятие үлэтигэр сабыдыаллааһыннарыгар күүтүлүбүт түмүгү биэрбэтэ. Чуо саҥа экономическай усулуобуйаларга кэдьүүстээхтик улаларыгар, кураанахтаах дьоҕурдаах бородууксуйаны оҥорон таһаарар производство киһиэхэ быһаччы аадырыстаммыт, кэлин көрдөбүллэрин уонна ааҕыйыларын толороро, киниэхэ дьоҥун олоҕу хаччыйар социальнай политика тутуллар баҕатынан буолар. Бүтүннүү олоҕу хамнаһы кэмигэр төлөөбөт буолуу, пенсиялары, аҕа-эйэ социальнай пособиелары биэриигэ ыра да буоллар харгыстаабыннар уустуурдаллар. Бары таһымнаах ситэриилээх былаас органнара—Президентэн уонна Правительстволтан олохтоох дьаһалталар баһылыктарыгар диэри—ылынар дьаныардаах уонна кытаанах дьаһалтарта төлөспөт буолуу кризиһин доҕуллары суох оҥорор саатар, биллэрдии сымнаҕар сыалдаахтар, молуок дьиссиплиинэтин, хаҥыллыы сыһыаннаһыылар тиһиктэрин бүтүннүүтүн бөҕөргөтүүнү ситиһэр сыалдаахтар. Итиннэ Президент уонна Правительство күннэтэ уурар кыһамныыларыттан биирдэстэриэн буолар.

Республикаҕа Президент дуоһунаһа олохтоммутуттан уонна Президент быыбардаабыттан ыла аастыт биэс сыл анардас улахан уларыйыылар уонна биһиги эдэр государственнэспитын улахан тургутан көрүүлэр кэмнэриэн эрэ буолбакка, биһиги республикабыт Российскай Федерация толору бырааптаах субъектын быһыытынан саҥа анал туругун дьаһалтан биэрэргэтин, ис хоһоонун толороро биэрии кэлиэн эрэ буолбакка, ону аҕаан, биллэр-көстөр практическай түмүктэр кэмнэриэн буоллулар. Мин биллэр-көстөр диэн ураты кичэйэн балаҥатыбын, ол эбэтэр, олору объективнай буоларын сүтэрбит, саҥа араастыылары ылынан итиэннэ, ону аҕаан, баҕа өттүнэн ойүнэ баҕарбат киһи эрэ юрбөт буолуоҕун сөп. Итинник «харалаан буолуунан» былыктыы биэлааһы утараччылар ордук быыбардыыр хампаанньа кэмигэр эрэйдээллэр диэн эппэт буолар сатаммат.

Кэлин аастыт биэс сыл кылаабынай практическай түмүктэриттэн биирдэстэриэн ил-эйэ уонна собулаах быһыыта-майгыта буолар. Ол Саха сиригэр мэлдьитин бэлиэ этэ уонна бу Россияҕа бүтүннүүтүгэр ходкута суох, ардыгар юһи ыыйан урутаан эмиэ кэмигэр бииргэ түмэр күүһүнэн буолар.

Ити сылларга Россия норуоттарын ортотугар Саха Республикатын аптарытыатын үрдэтиигэ уонна чэпчэтиигэ республика федеративнай сыһыаннары бөҕөргөтүүгэ уонна сайыннарыыга кылаатын улаатыннарыыга эдбэх күүс-уох уурулунна. Бүгүнгү Саха сирэ, 80-90-с сыллар кирбиилэриннэҕитин курдук, бырааптара уонна боломуочуйалара суох автономит буолбатах. Итиэннэ республикаҕа иннэ сыһыаннаһыыта бүкатын атын конституционнай-дуогабардаах төрүөх олоҕураан сыһыаннаһыы буолла.

Тиһэх сылларга экономиканы бэйэ дьаһайааһын ситиһэн баран, бэйэҕэ бырааптар, боломуочуйалар уонна эппиэтинэс ыар таһаҕаһын ылынан баран, Россияҕа буола турар саамай кытаанах экономическай уонна финансовай кризис усулуобуйаларыгар республика аҥардас промышленность тутаах салааларын чөлүнэн хаалларбыт эрэ, производство наһаа улаханнык таҥнары түһүүтүн таһаарбат уонна ону туруктаах оҥорууга уонна үүнэргэ усулуобуйалары үөскэтэр эрэ буолбакка, ону аҕаан, алмаах хостоохун, оттун-энергетическэй комплекс курдук сүрүн туһаайыыларга ыытыллыбыт ыарахаттары ыытыннарары ыытыннаа. Плановай-административнай система кэнэ алдьаппыт экономиканы структура оттүнэн уларытан тутуу бара турар. Үөскэтиллэр уонна олоххо киллэриллэр саҥа предприятиелар уонна саҥа технологиялар күрэстэһэр дьоҕурдаах бородууксуйалары оҥорон таһаарар кыаҕы биэрэллэр, онтан бородууксуйалардаах Россиятаабы уонна аан дойдутаабы рынокпутарга тахсартан киһи кыбыстыбат. Биһиги төһө даҕаны ити үлэни саҥа саҕалаабыппыт иһин, кинини эрэнэрэр сүөл аһыллар.

Олорор дьиэни тутуу, ордук тыа сирин улуустарыгар биирдиилээн дьиэни тутуу курдук олохсуйбут уонна саамай кыһалҕалаах социальнай проблеманы быһаарыыга улахан хамсааһын оҥоһуллуна диэн омуннааһына суох этиэххэ сөп. Национальнай государственнай программаны олоххо киллэрэн туран, республика налын иккис сылга 1 мөл. кв. м иэннэах олорор дьиэни тутта. Быраабыла курдук, ити коттеджтыы типтээх, хаһаайыстыбаннай тутуулардаах, урдук таһымнаах архитектуралаах, тупсаҕай уонна олус табыгастаах дьиэлэр. Итиннэхэ үбүлээһин араас источниктара—государственнай тутуулар, чэпчэтиилэх кредиттэр, ссудалар, табаарыгай кредиттэр уонна гражданнар тус бэйэлэрин мунньуулара тардыллаллар. «Сайдыылаах социализм» эпохатын саамай үчүгэй сылларыгар дөрөҥ ситиҥ олорор дьиэ тутуллубатаҕа.

Ийэ буолуута уонна оҕо аймахха, профессиональнай үөрэхтээһиккэ уонна наукаҕа, бары материальнай-финансовай ыарахаттар баалларын үрдүнэн, сайдыы политикатын ырытан оҥорорбут уонна ону утумнаахтык олоххо киллэрэрбит ыалыынна. Ол ааста, дьиэ кэргэн моральнай уонна материальнай ойоохун, оҕолору иитии уонна кинилэр талааннарын сайыннарыы, үрдүк квалификациялаах специалистар кадрдарын бэлэмнээһин политикатын сыыйа уонна утумнаахтык быһаарыы, XXI үйэ туруорар кэрдиискэлэрин таһымнарыгар тиийэр гына саҥа кэлүөхэн бэлэмнээһин.

Тиһэҕэр, аан дойдутаабы цивилизациятан ыраах буолан иитиэннэ тоталитарнай режим балаһыанньатыгар мэлдьитин сылдьыбыт изоляциялааһынтан Саха сирэ төлө көттө, Российскай Федерация тас политикатын чэрчитин иҥнэн биһиги олохтообут уонна сайыннара турар аан дойдутаабы сибээстэһиилэрбит киһи үлэтин аралаах зйгэлэриигэр аан дойдутаабы холбоһук уонсай ситиһиилэриигэр тиийэр көҥ буолбакка, ону аҕаан, манна. Хотугу сиргэ, атын дойду капиталын, производство опытын уонна культуратын хардарыта барыстаах усулуобуйаларга тардар кыаҕы биэрэллэр. Ити, мөккүөрэ суох, социальнай-экономическай комплексы реформалааһын, хаҥыллыы туоратыы суолтар үтүмэнит держава хотугу кырыы сирин суруллубатах атаҕастабыллаах сокуоннарынан уонунан сылларга олорбут республикаҕа барыстаах уонна наадалаах.

Биллиэн баар дьыалалар тустарынан этэрбэр мин олору үлүннэрэр, ону аҕаан, кэлин биэс сылга туох оҥоһуллубутун киэргэтэр саналаах суох. Республикаҕа, Россияҕа бүтүннүүтүгэр саҥа усулуобуйаларга сыһыаннаан государственнай экономическай, духовнай олоҕу төрдүттэн уларыта тутуу урут биллибэтэх саҥа суолтар тахсыбыт быһаарыллыбатах проблемалар, ситэ оҥоһуллубатах дьыалалар, сыыһалар-халтылар тустарынан үөһэ хайыы-үйэҕэ этиллэн турар. Ол гынан баран, биһиги иэдэйиигэр түбэспит эрэйдэртэн-кыһалҕалартан төһө даҕаны дуоҥа ыалдьыбытын иһин, биһиги илиибитин ыйыктан кэбиһиэ уонна эрэлбитин сүтэриэ суохтаахпыт. Ону аҕаан, эрэл саналаах, төһө даҕаны оннук чаҕылхай уонна биллиҥи олоххо баҕарбыт курдук биллэр-көстөр буолбатаҕын үрдүнэн, дьиҥнээх дьыалаларынан чиҥэтиллэр.

Республика принципиальнай өттүнэн таба суолта турар иитиэннэ онтон туоруур саҥа уларыта тутуну тэрийэ сатыыр, ону аҕаан, урукку төниүү, кэмнэрдии бэрэбиэркэлээһиннии дьиҥнэн тулуйбатахха төниүү кэдэҥи оҥоруон сөп. Политикаҕа уларытылары киллэрэр, туох-ханнык иитиэ, ону ордук социальнай туһаайыылаах, аадырыстаах оҥорор, политика уонна хаһаайыныаһын бастатан туруорар боппуруостарын биллиҥи баар усулуобуйалары эрэ буолбакка, ону аҕаан, аастыт сыллар опыттарын уонна практикаларын учуоттаан туран, сөпкө уолна чуолкайдык быһаарар наада. Дьэ, биһиги иитии ханнык даҕаны саарбаҕалааһына суох оҥоруохпут. Ол гынан баран! Ити туһунан толкуйдаан турар, саҥа буолбатах эрдэри наһаа улахан суолталаах санааны этиэҕи баҕарыллыа этэ.

Биллэн турар, былаас, ол бары салаалара, Правительство уонна Президент тус бэйэтэ республикаҕа дьыалалар биллиҥи балаһыанньаларын иһин эппиэттиллэр: кинилэргэ бэрт үгүс бэриллибитэ — кинилэртан эмиэ элбэх көрдөбүллэр. Ол гынан баран, атын эмиэ сөптөох: ким да сиэбигэр далбатыкпын кытта дьиктилэри оҥорор аптаах палочка суох. Ол оннугар хас биирдибитигэр дьыалаҕа бэйэни бүтүннүүтүн биэрэргэ, айарга-тутарга, дьиэ кэргэни аһатарга уонна хаачыйарга санныбытыгар төбө, илиилэр, биллиилэр, опыт, идэ баллар. Дьиэ кэргэн—общество ячейката, биэ дьиэ кэргэн—биэ государство диэн мэнэҕэ эппэттэр. Кыһамныыларбытын уонна дьулуурбутун холбоон туран эрэ, үлэлиир уонна хамнас аахсар кыахпытын ейдээхтүк туһанан туран, производствоны, экономиканы иитии сыҥарытыахха иитиэннэ онон эргитэн олох саҥа хаачыстыбатыгар тиийиэххэ сөп. Сокуону таһаарар уонна ситэриилээх былаас эбэҺиннэһэ—иитиини модьүүстээх үлэҕэ, үлэ киһитин көҕүлэһиччиэрин, сатабыллаах буолуутун, ханнык баҕарар үтүө былааннарын уонна дьыалаларын ойоохүнүгэ анаан

(Бүтүүтүн 2-с стр. көр).

КҮҮСПҮТҮН, ДЬОҒУРБУТУН ТҮМЭН ТУРАН, БИҺИГИ САҺА СИРИН ТУТУОХПУТ

(Бүтүүтэ. Иннин 1 стр. көр)

бары правовой, тэрээһин уонна салалта усулуобуйаларын тэрийиэхтээх.

Итиннэ сибээстээн, Президент дуоһуналыгар кандидаттартан кыһыл көмүс хайаны сорохторо чэ-чэгинник булуллуохтарын сөптөөх остуоруйа миллиардынан солкуобайдарын быһыытынан, атыттара «быдаабы былдьаан ылбыт демократтар туһу буоруталаабыттарын» түргэнник уонна ситиһиилээхтик көннөрүү рецептэрин быһыытынан эрэнэриилэрин ыраас маннык ылбыт бинр дойдулаахтарбын, быыбардааччылары, эрдэттэн сэрэтиэҥ баҕарыах этим. Итиннэ популистскай эрэнэриилэрин кырдьыктаныы—политикаҕа уонна экономикаҕа аптаах дьоҥнөр баалтарын итиэннэ иннилэргэ дьикти палочка баарын итэҕэйии буолуо эта.

Итинник бутуллуу кутталлаах, республикаҕа уолна республика иннинэ кэскилгэр нэдэгинэх. Кэнники диэки хардыы суох. Урукку, оҥу төбө даҕаны ытыктаабыт иһин,—сиэ-бинр бөҕөхөөгө күн, оннооҕор сарсыарда үһүктаат да, баар буолуоҥ суоҕа. Биһиги бөҕөбит ааспыт кэммитин, онтон-туһалаах уонна сэрэтэр уруоктары ылар туһугар, өйдүөх түгүн сөп уонна өйдүөх тустаахпыт. Ол гынан баран, ааас быһыылартан-майгылартан сибээстээн онтон арахсыбыт сирбитигэр төннөөрү буолбатах. Төбө да ыарахан буолбутун иһин, биһиги иннинэ диэки барыахпытын наада.

Саҥа үйэҕэ дьоҕуннуук киирэхтээх саҥа Саха сирин саҕаламмыт тутуутун салгыы ыытыы бинр ньалдаах усулуобуйатын туһунан тохтуубун. Мин Саха Республикатын Конституциятыгар, государственнай суверенитет туһунан Декларацияҕа, бас билиини, бөдөмуочуйалары тыырыы туһунан, экономическай сыһыанньаһыылар тустарыгар республика уонна федеральнай былаастар илии баттаабыт документтэриттэн ньилдьиллибит принциптэргэ бэриниилээх буолуоҥ саная этэбин. Олорго—регион уонна кини өрүттэр хайаларын дьаҕаны интэриэстэригэр нэдэлээх федеративнай сыһыанньаһыылары өйөөһүн торуттэ уонна мэктиэтэ. Биэс сылаах ыытта Россияҕа биһиги бары умна илик политическай уонна государственнай туруга суох буолуу усулуобуйаларыгар Саха Республикатыгар Президеннээх буолуу институтун үөскэтэр туһунан быһаарыы суох-соҕотох таба суол эта диэн түс бэйэм өрөгөйбүн дарбатыыта суох этэбин. Президент үлэтэ, кини государство саамай үрдүкү салалтатын кытта хаардарыта сыһыанньаһыылара республика алтарытыгынан чинчийиллэн биэрэр. Ити алтарытыгы Российскай Федерацияҕа да, аан дойдутаабы тэрилтэлэргэ да уонна кыраныысса таһынаабы дьиэрдэр да биллиллэр уонна ытыктыыллар. Итиннэ сибээстээн, быыбар иннинээҥи охсуһуута утарсаччы А. Алексеев позицията миэхэ кыайан өйдөммөт. Кини Саха сиригэр Президеннээх буолуу институтун сорунуулаахтык утарарын туһунан хаста эмэ этэн турардаах, ол гынан баран, биллиини «чопчу быһыы-майгы үөскээбиттэн» ити дуоһунас иһин охсуһарга быһаарыммыт. Ити, көстөн тахсыбытын курдук, политическай ооньуу дуу?

Итинник ооньооһун кутталлаҕа көстөн турар. Государственность оссо күүһүн уонна түргэнин ылар илик хараабылын хачайдаан туран, республиканы уруоҕута эргитии, Кини Комитет уонна Госплан өссө умнулла илик үгэстэриннэн Москваттан ыйытан биэриннэн олорор регионнга диэри республиканы таҥнары түһэрии. Буоларыы буолан, кэнники событиелар Россия кини куоратыгар государственнай политикаҕа сабыдыаллааһын эйгэтин иһин охсуһуукка, империялыы улахамсыйыыны ахтан, Федеральнай Дуогабары да, икки өрүттээх конституционнай дуогабардаах сыһыанньаһыылары да суох гынарга бэлэм күүстэр баалларын көрдөрөллөр. Москваттааҕы үрдүк кабинеттарга быһаарыылары ылыныыга сабыдыаллаах, федеративнай сыһыанньаһыылары бөҕөлөрэ туспатык өйдүүр уонна саамай үрдүк таһымнаах урут илии баттаммыт быһаарыылары резиһымка урут илии баттаммыт быһаарыылары эмиэ ньилдьырга бэлэм «иновинктар албэхтэр. Итиннэхэ эмиэ ньилдьырга бэлэм «иновинктар албэхтэр. Итиннэхэ эмиэ ньилдьырга бэлэм «иновинктар албэхтэр. АК тулаырылхай холобур— «Россия-Саха алмааһа» АК тулаырылхай холобур— «Россия-Саха алмааһа» АК тулаырылхай холобур— «Россия-Саха алмааһа»

СИНГЭРБИТИН, САЙДАРБЫТЫН БЭЙЭБИТ БЫҺААРЫАҔЫҢ

М. Е. Николаев 1989 сыл ахсынньы 9 күнүгэр Саха АССР Үрдүкү Сэбэтин Президиумун Председателиннан талыллыбыта. Инник бастакы сорудуоҕа республика государственнай акыл туругун олохтоҕун буолбута. Б. Н. Ельцин Саха сирэ государственнай-политическай, экономическай өттүнэн бэйэлэ нерунүүгэ дьулуһуута, Российскай Федерацияны уруйдуйуо буолбакка, Россия государственнойун бэлэрэтүүгэ дьыгыгэх федеральнай төсөнньгэ тиэрдэр суол буолларын нарбутэ этиннэ өйүүр политиканы тутуспута. Дьэ, итиннэ тирэҕирэн, Саха сирэ 1990 с. балаҕан ыйын 27 күнүгэр суверенитет туһунан Декларацияны ылыммыта. Ол кэнниттэн — Конституциялыы. Президент быыбара буолбута. Российскай Федерация Правительствотын ыытта себулэҥэх ялын баттаныллыбыта, онно охсуһуран, бэйиэ сэрбитигэр-уоппутугар хостоохор алмаастан уонна кыыл кэмүстэн сиэрдээх крэдиттэр-бырааг биэргэтиллибиттэ. Салгыы СР Федерацияҕа Дуогабарга ялын баттаһыны кэҥэтиэччиларын биирдэстэриннэ буолбута, 1992 с. кулун тутар 31 күнүгэр ялын баттаныллыбыт Федерацияҕа Дуогабар былаас федеральнай органнарын ыытта сыныаннаһыларга республика боломуочуйаларын бэлэмнэргэ уонна тыырсарга ыыт биэрбитэ. Федеральнай органнарга бэйэлэн боломуочуйаҕын сорудуоҕун баҕа өттүнэн биэрэн туран, республика ис уонна тас политикатын туһ бэйэтэ олохтоох киллэрэр быраабын биэргэстэрбитэ. Ыччыллыыбыт суверенитет бириэмэ республикабытыгар аан бастаан аҥа дойдуталыы сыныаннаһыларга тэҥ бэриллиэх субъект быыбыгынан кыттарга ыыты биэрбитэ, Республика «Хотугу форум» диэн аҥа дойдуталыы правительственнай буолбатах тэриллэрэ уескэтиннэ кыттыыны ылыбыта, ЮНЕСКО-да ыраах уонна чугас кыраныысса таҥыы кэмэ дойдуларыгар бэйэтэ бэрэстэбилиитэ баммитэ. Саха Республикатын үтүө аата уонна ааттарытыата бөдөргүүрүгэр суол соломмута. Республика хаҥаҥнытыаҕар да туһ бэйэтин суотугар эбэх тутуну ыытар: БАМ-тан Дьокуускайга диэри тимир суол, Саха гидроэлектростанция, алмаалы хостуур Саха бөдөҥ комбинат, нефть переработкалыыр завод, нефтепроводтар уонна газопроводтар, комбикормаҕы оборор завод, полиграфическай комбинат; кыраныыр улуустарга уулу биэрэргэ аҥаан модуун кыаллаах водовод, о.д.а.

Михаил Ефимович Президент быыбыгынан уларыйыы уустук сылларыгар республиканы социальнай эйэҕэ уонна национальгостар икки ардыларынааҕы себулэҥи сатаан хаалчыйдо, государство социальнай программата ырытыллан оноҕулуунна, Дорообуна харыстабылын, үөрэхтээҕиҥ, наукаҕа уонна үрдүгү оскуоланы бөдөргүтүүгэ уонна сайыннарыыга социальнай өйөбүл, дьиэ иэргэн, ийэни уонна оҕо аймаҕы арааччылаах фондаларын тэрийдэ. Сэрии ветераннарын, үлэ уонна уопсай ыарыы инвалидтарын, инвалидтар уонна тулаайах оҕолору иитэр уонна эдэх оҕолоох ыаллары, студеннары уонна аспиранттары социальнай өттүнэн хайыстыаҕынтан чочуу дьаһаллар ылыллыбыттара. Кэлин үс сылга нэһилиэнньэ социальнай намысталлаах буолуутугар уонтан тахса чочуу сыалларах программалар уонна суустан тахса нормативнай документаннар туһаайыллыбыттар. Пенсиялаах хаалчыйыы саҥа системата уескэтиллэн, пенсиолнай сулуусуйа департамена тэриллиэ. Былырыыҥы Улуу Кыайыы үбүлүөйүк чиэҥкэр Аҕа дойду сэриитин кыттыылаахтара - дьахталларга, эргиллэн кэлэн баран инвалидтар буолбут сэрии кыттыылаах тарыгар иккис пенсияны ылар быраап бэриллибитэ. Сэрии бары ветераннарыгар баанна тус бэйэ счетарын аспарда, кинилэри квартираларынан хаалчыйыы сүүмүнүн сатаҥнинэ Инвалидтар социальнай өттүнэн көмүскэллэх буолуулларыгар Саха сирин историгыгар бастаан сонуун ыччыллыбыт. 5 сыл ааҥнар 105 оскуола, 87 эмп тэриллэлэрэ, 3 мөл. кв. м ордук кэлиэх, оборор дьиэ тутуллуна. Биирдиилээх оборор дьиэлэри туһаҕа халлаҥнан 2,3 тэҥэ улаатта. 1995 с. 380 тыс. кв. м ордук саҥнах биирдиилээн оборор дьиэ тутуллуна, ити Россия орто нормаатыгар 2 тэҥэ ыраах. Бүтүн тас үүнүү ыал автомашиналаах. Хамнас таҥымынан Россияҕа тардыс, ааспыт ыраах. Бириҥи рынок сыныаннаһыларыгар сол туоҕаннаах суох экономиканы нэһилиэстэбэ быыстыанан ылбыппыт. Хаҥатан хостуур промышленность нэлэй сайыннарыллар, переработкалыыр промышленность суоҕа, бородуукуоҕа бэлэм турар, сыалтаах урдуттан, таҥаҥ тиэйиэ дьиэлэрэ, о.д.а. мэнэйдэр үүстэрэ ыраахаҥа хаалыннылар.

Тыа сэриитэ уларыта тутуута эрдэс хаҥыскэлээх улэ ыытыллар. Бородуукуоҕа уонна ииппэтэрэ экспорта таҥаарыы нэлиэк түөрт сылга 13 тэҥэ улаатта. Чаастаах предпринимательство сайдар. Алмаастаах инструменнар, ювелирнай оборуоттар, тутуу матыыйаалларын оборор, ойуурдуу аҥыы, сибэккилэри тэтэрэ сылы быһа үүнэрэр, о.д.а. уонуулаах аҥыылар чаастаах тэриллэлэр бар буоллулар.

Бэлиитэ, ийэ талаана, дьоҕура ситэ сайдыыта республика каскифин быыстыанан норуолар, ыччаттар улаатар. Нэлиэк 5-6 сылга айылаах кэмсэлиитэр туох оборуоллубутун туһунан эпбэҥ этиэхэ сөп.

Чурапчы кинитэ буолан турааччын, 50 сыл устата ыстэлэнэ тутуллубут хотугу нэйэруоллуубут дьыалатын хоннорбутун, ыччыгын ыырдыгы дьиэ сиригэн норуоҥна таҥаарбытын иҥнэ бу күнүгэ тиийбэтэх бикр дойдуулаахтарбыт кэриэстэриэгэр М. Е. Николаевка куоластыыбын.

Сүүнтүгэр күннээх да кэнни Президент буоллаҕына соҕотоҕун олоҕу уларыйбат, кинилэрэ өйдөбүл нааданнан ситиллилэр. «Былдаҥы былдьаат да, бэрт буолары сиппиэхэ,— диэн этиэхэбиппин. Бүтүн Россия урдунэн олох күүрэхтэнэ улуу ыыллан, ыччыгыа уйаатык тоҕо тарыллыт курдук дьиэлэ үрүллан, туорэ бөлүүлэн оборор кэмэлиитигэр нэҕэ силик саҥа саха омук биир Президеммитин уларыйыыларынан дьыаласпытын сыыта быраҕан нэннэрэ охсорго тэлэйин сыысталлардаах буолуох сөп. Олохпут уйгута көнөрүн туһугар салгыы үлэлэнэллэх сорудаҕы ааҕан баран, бэлиэтиэм. Номер хара баттаҕа курдуктэрэ диэрэ үлэлэтэн барамыт сыалын ортотугар аҕалан сиппэрэ туһугар аньыыта да бэрт буолуо. Чолбон сулус ыраахтан сыдьаайар. Нини сиргэ, чугаһаатаҕына, туһунан дьаһыйыа биллибэт. Чолбон сулустары алыс тургэнник быыстанан сайаҕран сылгыннаҕы туһэрэн сиппэ ооньуу сыдьаайабыттэ. Чурапчы бар дьоно, күннэрэ настыҥаннаҕынан сахайтарымаҥ! Уһуну-киэҥи айдаан, улаатаҕыҥ толкуйдаан!

Мария ГЕРАСИМОВА.

Нэлиэк Президентэ кандидаттар итэҕэллэх дьоторуттан ыытыллан 2 чаас устата аҥаар эфиргэ ыытыллыбыт тэрийдилэр. Онно өйдөбүл ыыппыттарга ыыппыт баарынан хоруйдаһа сатаатыбыт. Миэхэ ыйытыллыбыттан иккиэн, барылаах тиийбэккэ буоллуҥ, аҥаан ыйытыллыбыттар эбит. Иккиэннэрэ В. Рушкин диэн быыбардаачы биэрбит. Ону, аҥаара хорохсобуллуохах ыйытыллар эбит этиэхэ, буна, үүс быыбардаачы нуоҕайан эрдэҕэ диэн саныыбын, куорат, улуус хаҥыыларын нэҥүө хоруйдуурга быыһаарыллыбыт.

ЫЫТТЫЫ: Суверенитет диэҥи хайдах өйдуунүй?

ЭППИЭТ: «Суверенитет» диэн тыа «суверен» диэн өҥүк тылыттан тэрүттэх. Ону кууччалыы «верховенство» диэн тылбаастаччылар. Ол аҕа, суверенный государствоҕа оҕ государство Конституцията, сокуоннара бас-нас буоллаллар (верховенствуют). Суверенитет классическай көрүнүү олохтомут государствота адъас иҥнэн-туохтан да тутулуга суох буолар. Бэйэтэ туспа кыраныыссалаах, ирдэнилэх, атын хаҥа да государствоҕа бас бэриэмэт государственнай органнардаах, суоттаах-сокуоннаах.

Саха Республикатын суверенитета оннук классическай суверенитет буолбатах, Россия государствотын ыйытар тэриллибит республика. Россия эмиэ суверенный государство. Оччоҕо хайдах суверенный государство ыйытар эмиэ суверенный государство баар буолуон сөбүй диэн мунаахсыйыахха сөп. Итинник суверенитет туһунан Декларацияны ылыннаран депутаттар өйдүүр этилэр. Оннук суверенитет баар буолуон сөп диэн саныан Деклараттаны ылыммыттара.

Тоҕоостоох Саха Республикатын суверенитетын суруйуллар (регулируемый) суверенитет диэн ааттыахха сөп эбэтэ буолуо. Бэйэтэ сорох суверенный быраабытарбытын кэҥэтэ өттүбүгэр федеральнай органнарга биэрэбит. Бэйэбитигэр хаалбыт боломуочуйаларбытын, олохтуурга суверенный быраабытахпыт. Ол барыта РФ уонна СР Конституцияларынан салайтаран Федеративнай Дуогабарынан сурунэллэр.

Оччотугар бириҥи суверенитетпыт автономиялаах туох ураты буолуой? Ураты эбэх буолуо, эрэдэр, мин биир саамай сурунэллэрэ тохтуом. Бириҥи суверенитетпыт сурун нэ типпэ республикабыт өрдүк экономическай өттүнэн тутулуга суох бэйэтин бэйэлэриннэ (самостоятельнолар) сылтар. Онуоха тоҕоостоох сирбитин-уоппутун бас билиибит буолуохтаах этэ. Конституциябыт бэс ыстатыйатыгар сир, айылҕа баайа-дуола республика иҥнэ да кыттары уллэстибит (исключительнай) бас билиитэ буолар диэн этиллэр.

Оттон РФ Конституциятын 72-с ыстатыйатын аҕа пунктутар РФ субъектарын скордарын, айылҕаларын баайын баҺыналын (владение), туһанын (пользование) уонна дьаһайыы (распоряжение) бэриллэрэ олохтоох киллэриннэ федеральнай орган уонна субъектар ыыттыһан быһааралар диэн сурулла сылдьар. Итэ правовой балаһыанньа Федеральнай Дуогабартан тахсыбыт тылтар тиийэ кэҥэруллан суруллубут. Ол аҕа, Федеральнай Дуогабары иҥнэ баттаспыт сахайааччыларбыт Конституциябыт бэс ыстатьялыйатын кыайан турууласпатахтар. Сир уонна айылҕа баайа биҥиги бэйэбит эрэ (исключительнай) бас билиибит буолбатах эбит, ыччыгас бас билиибит эрэ.

Оттон биҥиги суверенитетпыт экономическай тирэҕэ (базиса) суох оҥоҕуллан, кандай суверенитет буолан тэҥэрэгэр тиийэр.

ЫЫТТЫЫ: Алексеев итэҕэллэх иккиэ Ф. Охлопков билиҥни политика оҥорон таҺаарааччылары буоллаккаа, ордук посредниктары өйдүүр, үрдүк уонна намыһах хамнастаах дьон дохуоттарын арааастаһыллаах олус уллаатта диир. Мин саныабын, бу сокуону ылыннар депутаттар итэҕэстэрэ. А. Алексеев бүгүн депутат, итэҕэл Президент эрэ буоллаҕына быһаарыахтарын сөп. Оннук наһаанньа Президентэ кандидат Артур Алексеевы кэрэбүк.

Фаддей ОХЛОПКОВ.

ЖКДьта ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

МОСКВА. Журналистар Кинн Дьаҥаларыгар Саха Республикатын Президенттэр кандидат Артур Алексеев пресс-конференцията буолан эстэ.

Пресс-конференцияҕа ЖКДь мраморнай саалатыгар телевидение, радио уонна бэчээт: РИА-Сокуонар, Интерфакс, ВГТРК (Россия радиота), Радио-1, Экономическай сокуонар агентстволара, «Коммерсант-Дейлик», Си-Эн-Эн, «Сегодня», «Культура», РИТА—ТАСС корреспоиденнара кэлбиттэр. Президенты кандидат Саха Республикатыгар социальнай-экономическай балаһыанньа хаҥарыа туһунан кэпсиэтэ, корреспоиденнар эмиэ ыйытыыларыгар толору итэҕэтиллэх эппиэттэрэ биэрдэ.

СИА.

Суверенитет туһунан мин санааларым

Инник Президент кандидаттар итэҕэллэх дьоторуттан ыытыллан 2 чаас устата аҥаар эфиргэ ыытыллыбыт тэрийдилэр. Онно өйдөбүл ыыппыттарга ыыппыт баарынан хоруйдаһа сатаатыбыт. Миэхэ ыйытыллыбыттан иккиэн, барылаах тиийбэккэ буоллуҥ, аҥаан ыйытыллыбыттар эбит. Иккиэннэрэ В. Рушкин диэн быыбардаачы биэрбит. Ону, аҥаара хорохсобуллуохах ыйытыллар эбит этиэхэ, буна, үүс быыбардаачы нуоҕайан эрдэҕэ диэн саныыбын, куорат, улуус хаҥыыларын нэҥүө хоруйдуурга быыһаарыллыбыт.

ЫЫТТЫЫ: Суверенитет диэҥи хайдах өйдуунүй?

ЭППИЭТ: «Суверенитет» диэн тыа «суверен» диэн өҥүк тылыттан тэрүттэх. Ону кууччалыы «верховенство» диэн тылбаастаччылар. Ол аҕа, суверенный государствоҕа оҕ государство Конституцията, сокуоннара бас-нас буоллаллар (верховенствуют). Суверенитет классическай көрүнүү олохтомут государствота адъас иҥнэн-туохтан да тутулуга суох буолар. Бэйэтэ туспа кыраныыссалаах, ирдэнилэх, атын хаҥа да государствоҕа бас бэриэмэт государственнай органнардаах, суоттаах-сокуоннаах.

Саха Республикатын суверенитета оннук классическай суверенитет буолбатах, Россия государствотын ыйытар тэриллибит республика. Россия эмиэ суверенный государство. Оччоҕо хайдах суверенный государство ыйытар эмиэ суверенный государство баар буолуон сөбүй диэн мунаахсыйыахха сөп. Итинник суверенитет туһунан Декларацияны ылыннаран депутаттар өйдүүр этилэр. Оннук суверенитет баар буолуон сөп диэн саныан Деклараттаны ылыммыттара.

Тоҕоостоох Саха Республикатын суверенитетын суруйуллар (регулируемый) суверенитет диэн ааттыахха сөп эбэтэ буолуо. Бириҥи сорох суверенный быраабытарбытын кэҥэтэ федеральнай органнарга биэрэбит. Бэйэбитигэр хаалбыт боломуочуйаларбытын, олохтуурга суверенный быраабытахпыт. Ол барыта РФ уонна СР Конституцияларынан салайтаран Федеративнай Дуогабарынан сурунэллэр.

Оччотугар биҥиги суверенитетпыт автономиялаах туох ураты буолуой? Ураты эбэх буолуо, эрэдэр, мин биир саамай сурунэллэрэ тохтуом. Биҥиги суверенитетпыт сурун нэ типпэ республикабыт өрдүк экономическай өттүнэн тутулуга суох бэйэтин бэйэлэриннэ (самостоятельнолар) сылтар. Онуоха тоҕоостоох сирбитин-уоппутун бас билиибит буолуохтаах этэ. Конституциябыт бэс ыстатыйатыгар сир, айылҕа баайа-дуола республика иҥнэ да кыттары уллэстибит (исключительнай) бас билиитэ буолар диэн этиллэр.

Оттон РФ Конституциятын 72-с ыстатыйатын аҕа пунктутар РФ субъектарын скордарын, айылҕаларын баайын баҺыналын (владение), туһанын (пользование) уонна дьаһайыы (распоряжение) бэриллэрэ олохтоох киллэриннэ федеральнай орган уонна субъектар ыыттыһан быһааралар диэн сурулла сылдьар. Итэ правовой балаһыанньа Федеральнай Дуогабартан тахсыбыт тылтар тиийэ кэҥэруллан суруллубут. Ол аҕа, Федеральнай Дуогабары иҥнэ баттаспыт сахайааччыларбыт Конституциябыт бэс ыстатьялыйатын кыайан турууласпатахтар. Сир уонна айылҕа баайа биҥиги бэйэбит эрэ (исключительнай) бас билиибит буолбатах эбит, ыччыгас бас билиибит эрэ.

Оттон биҥиги суверенитетпыт экономическай тирэҕэ (базиса) суох оҥоҕуллан, кандай суверенитет буолан тэҥэрэгэр тиийэр.

ЫЫТТЫЫ: Алексеев итэҕэллэх иккиэ Ф. Охлопков билиҥни политика оҥорон таҺаарааччылары буоллаккаа, ордук посредниктары өйдүүр, үрдүк уонна намыһах хамнастаах дьон дохуоттарын арааастаһыллаах олус уллаатта диир. Мин саныабын, бу сокуону ылыннар депутаттар итэҕэстэрэ. А. Алексеев бүгүн депутат, итэҕэл Президент эрэ буоллаҕына быһаарыахтарын сөп. Оннук наһаанньа Президентэ кандидат Артур Алексеевы кэрэбүк.

Фаддей ОХЛОПКОВ.

ЖКДьта ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ

МОСКВА. Журналистар Кинн Дьаҥаларыгар Саха Республикатын Президенттэр кандидат Артур Алексеев пресс-конференцията буолан эстэ.

Пресс-конференцияҕа ЖКДь мраморнай саалатыгар телевидение, радио уонна бэчээт: РИА-Сокуонар, Интерфакс, ВГТРК (Россия радиота), Радио-1, Экономическай сокуонар агентстволара, «Коммерсант-Дейлик», Си-Эн-Эн, «Сегодня», «Культура», РИТА—ТАСС корреспоиденнара кэлбиттэр. Президенты кандидат Саха Республикатыгар социальнай-экономическай балаһыанньа хаҥарыа туһунан кэпсиэтэ, корреспоиденнар эмиэ ыйытыыларыгар толору итэҕэтиллэх эппиэттэрэ биэрдэ.

СИА.

БЫЫБАР ИННИНЭҮБИ САНААЛАРТАН

В. Хвин, «Мөкүрүө» чаабыт редакциятын баһыс директора:

—Эмиэ дьыртаа тоҕуоллар, сүүрүгэнэрэ быыбар хампаанньата тиийэн эллэ. Бу сыыһыа республикаҕа саамай урдун солоҕостуор—Президент талыллыбыт.

Сэрэйдиэхтэн курдук, биирдэ республикабытыгар «саха дьоҥнуор теребут ньиҥиҥ» үрдэ суох дьаһалтата сөптөөбүт, кини «соҕотоҕун» республиканы саҕаҕа сөптөөбүт, салайыахха аҥылаах атыы киһи ыччаттыгар (2) туруннан радио, телевидение, хаҥыат ньиҥиҥ агитация хаҥыа-сах бара турар. Эмиэ Россия кэбиҥ үүнүгэн эрдэхпит.

Үрдүкү дьаһалтаҕа бийиҥ историческайдыгар баар аҥаастары, практическай сыыдаларыгар-хаҥыларыгар билэ-билэ ыҥыр хатыссыырбыттан ньиҥ «ньиҥуоҥ эрэ сөп. Аҕатыгар «демократия дойдуларыгар» государство областыгын кинитэн уларытан нөөр бүппэппит, сайдыы суолун таба, таҕаанан, барыарыгарыгар даҕаастыыр иннигэ суоҕа дьыл. Ол эрэари бэрт сыҥаахтарынан, «демократиялыы» дьаала сатыыр курдук аймах дьон бу демократия сүрүн мөрдөбүлүн, умна иҥсоллор уоҥа биэ «чаабыт» коммунистар үлэлэриэ ыгыллыбыт—государство бастакы салайааччыгын уруккаан-аҕалдаан ер сылга олорбуоктарын бааҕыгар. Бэйиэгэ кэмнэ, уларыйыы-саларыйыы кэмнэр, бүгүҥнү бүдүрүччэлэх хомуо, аҥыйах сылга уонунан сылларга тахсар уларыйыылар буола турар кэмнэриттэр (биир сыл, уон. сылга, уон сыл биир үйэҕэ тиэнэхтэ) биир ньиҥ улахан, хаҥах да кэлиэ-пуллубат, итэҕэл таҥарга илдьиэнэ саҥаатан-саҥа ньиҥ дьаһалан, хаҥы тиэрэр сан, «сиэнубутун бу дьоҥ» аҕабыт. Оттон «сабаалаабыт киһи тиэрэр тиэрэтин» диэн этэн историческай да, политическай да өттүгэн улахан сыыһа осуоҕун диэн сыаналыыбын. Ол «эрдэн-да туганар туһардын, хаҥыгыт ос-

Республиканыт Президенниттэр кандидаттар барыа да саха норуотун достойнай уолаттара. Итиэнэ дьаһаны бэйэ норуотун оловун кэрүүлэриттэр программаларо хайдаммыттар.

М. Е. Николаев, республика бастакы Президенэ, —саха норуотун байытан хамнаҕар чаҥылхай лидера, Быыбар—тэҥнэ. Оттон «тэҥнэ» ханнабыттааҕ буолуоҕуна эрэ табыллар. Бастакы Президент үлэлэн кэбиэ бирдиэнэ, ылгын сүүрүгэрэ уонна бүгүҥнү республика баайыыларыгар-сиэбилэрэ, сайдыыны-ох турара сиэрдэах. Бу кэмнэ личность быыбыгын дайа да этиҥэ таарыйбат, ноо аҥыйан бүгүҥнү сайдар идеатут (система) бүгүҥнү дьыллаа турар. Ону табатык ойдүүр иннидэлаах.

Хомсомуолскаа 1990 сыл балаҕан ыйын 27 күнүгэр Саха Республикатын суверенитетын түбүгүн Декларацыа биэрэллибэтэ, ол кэннэттэн республика Конституциятын ааҕыллар, Президент бэлиэтэрэллиэ. 1992 сыл сэтэ тутар 31 күнүгэр РФ ыытыа Федеральнай Дуоҕабарта кини баттаҥнаммыта. Итэ барыта М. Е. Николаев - аатын кытта сибэстэхэ, эмиэ сиэрдэ. Ол туоҕа Ил Түмэн депутаттарын сыраҕаах уолаттара оппиэлэрэ: Оттон ахан 5 сыл аастаҕа. Ону—ситиэт эмиэ ньиҥиҥ кэмнэрэ да политиктар, цетерустар ыраатыахтара. Бэйиэ бүгүн баар ноох туганнаах ньиҥ норуоттар; «Россия-Саха ньиҥиҥ», номнаах туһунан. Итэ туоҕа-кэнэ кэйсаатахха, туруоруоҥна бэлиэбэрдэриэхэ сибэстэхэ бу сүрүн эрдэҕэр буоллаа. Россия эмиэ ньиҥиҥ ньиҥиҥ ньиҥиҥ; ньиҥиҥ; ону кинээстиэн сибэтэ сүүрбэтэр Михаил Николаев Борис Ельцинтэн ньорбойбуулаах эрэ быыбарыа диэн буоллар. Дьэ, бу ойдөммат, Государственнай; конституционнай, правовой сыыдаларыгар тус (отличай) сыыдаларыгар быыбарыахтаахтарын, нүрдүн. Маны ойдөтө сатыыр бу правовой государствоҕа тутаа обществоҕа хаҥыгы да ньиҥиҥэр (граждаттар) баҕалаах. Быыбаҕа, сыыһа ойдөбүлү соҕотоҕун. Итэ эрэари, бу биир эрэ киһи этиитинэн ньиҥиҥ сыыдаларыгар киһи үлэтин сыаналаабыгына Президент Николаевы ньиҥиҥиҥ тыала буолбакка, дьыл дьыалаҕа далаҕыннаах хамсааһын таҥыллыбыта, үүнү үтүө олохтоно: ааҕыах оҕолоох ньиҥиҥ «Ньиҥиҥ үрдүн ньиҥиҥ» баҕаҥа диэнэр буоллаа, республикаҕа «Ньиҥ-ньиҥ» диэн аҥал быыбаҕаннаах ньиҥиҥиҥ.

Эмиэ ааҕыах ньиҥэр сиэбэйэ оҥорорбут биир эрэ ньиҥиҥ, онуоха эдэрдэрэ аҥаммыт кредиттиэнэ болҕоҕор ньиҥиҥ эдэрдэр олохторун саҥаалаҥнэр олуг буолбута тахчы. Аны сиэнэннэхтэнэ: кинилиэ, кыыстыы 5 норуо кэймэҥ ньиҥиҥ. Оҕолоноруна ооско прийдаай—бу эмиэ кыыммыы ньиҥиҥ. Аны оҕотун нөрөрутэр 3 саҥыгар диэри ооскэ ат.

Сылго биирдэ бөҕөҥ аҥаймыр ньиҥиҥэстиэн туһаан, арааҥ улуустарыгаан сылдьан оҕолорбутун

Демократическай саҥалыы уларыйыы наада

боппуруос буоллаҕа. Тугу дьаһайарыгар уонна болҕомуочуйаларыгар тыырсыы дуоҕабарыгар государственнай бас билиҥнэ чуолкайдааҥынна алкаас баҕа хоҥоонуу барыаҥын биирдиилээхтэ. Республика конституциятын кэҥэтэр.

Аны эмиэ Саха сирэ эрэ суверенитеттаах буолбатах. Россия барыа субъектара демократическай правовой сайдыы саҥа кэрдиис кэмнэр ньиҥиҥэр, суверенитеттаан эрэллэр. Бүгүн Россияҕа йэрэ турар бу процесс сайдыылаах дойдулар ааҕан коруулэриттэр сылдьар. Чехия «Субъект мин дуоҕородного права» диэн Конституция ыгыллыбыта. Татарстан, Калмыкия эмиэ ньиҥиҥ бырааба ыгыллыбыта, Оҥор Федеративнай Дуоҕабарта саҥалыы түүнэрэн, бэйэ Конституциятын тутуллан бас билиҥ тыырсыыта алмаабыт бүппүт бэлэх ньиҥ ньиҥ дуоҕ ньиҥэр ньиҥиҥ хайдыыр-ньиҥиҥ диэн Михаил Саннников этиитэ оруннаах.

Президент нэйилэлиэнэ олорор туруктаах буолуу-тыгар ыытар политиката сөптөөх эрэари, убүчэн мэктиэлэммат. Бэрвата барбаҥа, улуустуутар хотоҥ бүрдуохха. Сэйиллэрдэй чөмөҕө бэриллиэхтэх үс 15 бырыыбыка кэлэр түүнэлэриэнэ. 1996 сылга улуус бюджетын 220 млрд., оттон кэлин 170 млрд. сом. биэрэтэх түүнэрбитин республикабыт салаатата 91 млрд. сом биэрэтэлиэтэ. Кэлин 10 ча млрд. сом. этиллэр. Итиэннэ ньиҥ ыйыгар алын хаммас улаханнык суотуттар 87 млрд. сом. Бэйэрдэс хаммаҥа барбыт улуустар салаатата ньиҥиккэрэр. Дьэ, бу 30-ча эрэ млрд. сом, ньиҥиҥэ ньиммат арааттык хайдах социальнай проблемэлэх оҥорорбут, наҥалкэннэмин хаччыйар тэриллэр хайаастыбыт-ньиҥ ороскуоттарын, тусунан сабыйаабыт? Республика сылдьаны бюджета 5,3 триллион буоллаҕына, ньиҥиэска нас 2 триллионна, тэриллэр хардаарта эмиэ

С. Саннников курдуктарынан ньиҥ суттара ойдөнүүгэр суут.

Республика бастакы Президенэ диэн, курдаҥнаах-тох-ньиҥиҥ, ол, эрэари ньиҥ республика государственнайын бөҕөргөтүүгэ, ньиҥаҥа суох ньиҥэ буолбатахтын. Чаҥылаҥ-ньиҥ Михаил Ефимович Президент дуоҕунньыгар улаханнык ойдоотоҥ-эрэ одуулаанны бөҕөбатахтын. Ньиҥэрэллэр. Эмиэ ньиҥ дьаһалларыгар даҕаны республикабыт бастакы Президенэ, аҥыйаах быгар ньиҥэрэбит.

Ол эрэари сүрүн болҕомтобутун ньиҥиҥ кэмнэ сыыдата республикабыт социальнай-экономическай балаҕаннаах-ньиҥиҥ ньиҥиҥэр: ньиҥиҥэр. Ордук тыа сирэ нэйилэ, ньиҥиҥ, сайдар, аҥыйах ахсаанньах, ньиҥиҥ, ньиҥиҥэр бааллар. Ньиҥиҥэр эстэн эрэллэр. Россия Президенэ дьоруобуйатыгар болҕомтоттон итэҕэйэ суох ойдөбүл ньиҥиҥэрэ диэн буолда.

Былаан, республиканы ньиҥиҥэрэ үрдүнэ сыыдата сиэ-кэ-эрэйиллэр. Дьэ, ол ньиҥ.

Республика Президенэ ньиҥ, бөлөҕэх Михаил Ефимович саҥа ньиҥиҥэ ньиҥиҥ-ньиҥиҥэ ньиҥиҥ ньиҥиҥ дуо? «Наша республика это для в день процветает» диэн сыыдыттахтыына, республикабыт, социальнай-экономическай туруктар сөптөөх диагноза туруораабыт ньиҥиҥ ньиҥиҥаарай?

Республика Президенэ Михаил Семенович Саннников кандидаттарынан турбутун республикабыт бастакы Президенэ ньиҥиҥ ньиҥиҥ ньиҥиҥ

Улуус дьаһалтатын баһылыгар кандидаттар Захаров А. А. (хаҥаһа) уонна Мишкин П. Н.

П. Н. МИШКИН иһин!

Улуус баһылыгын дуоһунаһыгар кандидатынан турбут Мишкин П. Н. мин, чугас ыалым быһыытынан, өрө эрдэҕиттэн үчүгэйдик билэбин. Аҕалаах ийэтэ эрдэ өлөнньор, тулаайахсыйыы, тиийиммэт түгэммит-буолуу кэйиҥэтэн, чугас, күндү дьонтэн матыы кутуруҥнаан этиҥэн-хаанынан, сүрэҕиэн-быарынан билбитэ. Үөрэҕэр дьоҕурдаах, барыга баары эпиэтинэстээх буолан, үрдүк үөрэхтэммитэ, эдэриттэн производственнай-салайааччы быһыытынан ким-нибэккэ-толлубакка уонна сирдэрбэккэ үлэлээн барыта. Киһи быһыытынан кини аһыныгас, ол эрээри сөп диэбитин этириэс этэр, толорторор уратылаах. Олоххо актыыбынай позициины тутуһар, кини Коммунистическай партияҕа хаттаан киирбитэ. Ити иннинэ ол партия ааспыт итэҕэстэрин хатылаары буолбакка, дьиҥ төрүт идеяларын ылынарыттан. Чэ, холобура, хайа киһи үөрэххэ, доруобуйа харыстабылыгар быраабтары утарыай? Билиҥҥи түөрэҥ-сааран олох путугар хайдаҕый, оҕолорбутун бэл оскуолаҕа төлөбүрэ суох үөрэтиэт буолан эрэллэр. Биһиги курдук ыра хамнастаах дьон ыччаттара, төһө да дьоҕурдаах буоллахтарына, сайдыыттан көрө матар усулуобуйалара үөскээн эрэр. Ону утарара сыыһа үһү дуо?

Билиҥҥи социальнай көмүскэллээх буолуута дьаһаллар ылыллаллар, уураахтар тахсаллар эрээри, ол барыта чопчу аадырыһыгар тиийбэтин туһунан суруйаллар. Петр Николаевич, мааныга-даабарга үөскээбэтэх киһи, кырдьаҕастар, кыамматтар, тэлдэйахтар, инвалиттэр тустарыгар кыһаныа, көмөлөр, пособиелар дьиҥ кыһалҕалаахтарга аадырыстарыгар тиэрдиллэлэриҥэр дьаһалы ылыаҕа диэн бэлиэ эрэнэбин.

Ырыынак диэн барыы билбэт, иннибитигэр туох күүтэриттэн дьиксинэр үйэбит кэллэ. Кыайан дьаһамматах тэрилтэлэр, хаһаайыстыбалар ыһыллыыллар, моткуруттаатылар. Оттон Петр Николаевич салайар тэрилтэтэ улууска биир турунтаахтара. Ити үгүс үлэттэн тахсарын киһи барыта өйдүөн сөп. «Сорохтор үлэлээбит сирдэриҥэр олордуннар», — диллэр. Ити олох сыыһа. Биир сиргэ хаалбарыйбакка үлэлээһин эдэр киһи үүнэр-сайдар тэтимин быстаардыан, баҕар, тохтотуон да сөп. Үрдүкү таһыыта уоллаттарбытын таһаартаан иһэр сөп. Ити улуус иннигэр быһаарыаҕа. Уонунан, сүүрбэнэн сылларта биир күүс салайа олороруну биһиги да билэбит, соччо бэрдэ суоҕа үгүһэ.

Петр Николаевич эдэр кэнэ. Ыччаттарга ордук чугас, кинилэр проблемаларын атыттардааҕар дириҥник, түргэнник өйдүүр кыаҕа улахан.

Улууһум туһа диэтэҕинэ, үлэлиир, дьоҥу түмэн, көҕүлүүр кыахтаах. Уу — олох тыына. Бу биһиэхэ, чураҥныларга, үгүс эрэйи-муҥу, харах уутун сиҥнообут иэдэммит — уу суох. Ходуһалары нүөлсүгэр, алаастары уулуур туһугар П. Н. Мишкин салайаҕа тэрилтэтэ кырата суох үлэни ыытта. Сельсовет уонна Улуус Мунньаҕын депутатын быһыытынан олоххо актыыбынайдык ороохоҕор. Нэлбит-барбыт айанныыттар биһиги уулуссаларбыт бадарааннарын кэнэ сылдьар кэлсэр гыналлара. Кини тэрилтэтэ 6 уулуссаны оҥордо. Үгүстэр тылларыгар иэнилиннэ социальнай көмүскэллээх буолуохтаах диллэр эрээри, үлэһиттэри хамнастыырга, үлэнэн хаачыйыыга соччо-бачча толкуйдарын үлэлэппэттэр. Төтөрүтүн, сөбүлээбэт дьоннорутан (холобур, албэх оҕолоох ийэттэн) босхолоноро дьулуһаллар. Оттон начальник Мишкин коллективын ыспакка тутаа-олорор, рабочайдарын хамнастаары Уус-Алдан, Мэ-нэ-Хаҥаласка, Тааттаҕа көһон тиийэн үлэлэтэ.

Быһата, улуус салалтатыгар П. Н. Мишкин тахсара биһиэхэ үчүгэй уларыйыылары киллэриэҕэ диэн эрэнэбин уонна быыбардааччылары Петр Николаевич кандидатураҕын иһин куоластыыргытыгар ыҥырабын.

рабочай, С. ПОТАПОВ.

Төһөнөн өйүүбүт да, оччонон тирэхтээх буолуоҕа

Хас хонҕон түрдах аайы ахсынньы 22 күнэ — быыбар күнэ чугаһаан иһэр. Онон улууспут олохтоохторун, эдэриттэн кырдьаҕаһыгар тиийэ, дьэ, ким талабыт Сахабыт Республикатын Президенниэн, улууспут баһылыгынан диэн боппуруос сыгынархайан, үүйэ-хаайа тутар.

Манна, мин саныабар, ыйааһыннаах сатыыр, ким туугу эпиэтин, эрэннэрбитин итэҕэйэн, кырдьык да бу кинн Президент эбэтэр улуус баһылыга буолуоч сөп эбит диэн быһа-баччы толкуйдуур сыыһа, тутах буолуоҕа. Тоҕо? Бастакытынан, урукку олорон кэлбит олохпут укулаата биһигиттэн тутулуга суох тосту уларыйан, саҥалыы билиҥҥи политиктаах этэллэриэн, бэйэбит да тымтыктаан көрбөт, быһаарбат олохпут ойкулун Россия «сыҥаалаата». Ону Саха Республикатын Президенэ Михаил Николаев табатык, муударайдык өйдөөн, төһө да Россияттан тутулуктаахпыт үрдүнэн, саҥалыы суолуннан көрдүүр уонна үгүс өрүттээх соҕумэр үлэни ыытта даҕаны. Ону биһиги билиммит быраапыт суох.

Сахаларга биир куһаҕан «адыгчаттаахпыт». Ол баар, үлэлии сылдьар салалтаҕа, салайааччыга наада итэҕэстэрин, куһаҕаннарын, туугу гымматахтарын була сатааһын, холуннарын. Оттон бу кини туох үчүгэйи оҥорбутун, кэскиллээҕи көрбүтүн билиэн, күүс-көмө, тирэх буолар толкуй бэрт аҕыйах көмөхэ бэриллэр быһыылаах. Ол иһин сайдыбаппыт, ыһыллаҕаспыт-тоҕуллаҕаспыт. Атын сайдыылаах омуктар курдук, барыы түмсэн, эдэрдиин-эмэнниин бу Сахабыт сирэ, улууспут диэн турунан бэйэбит олохпхут чэчирин сайдарыгар күүспүтүн-сүбэбитин холбоон, сомоҕолоһон үлэлиирбит тоҕо табыллыыбат?

Үөһэ этиллибитин курдук, ааспыт олохпут кэлиэкки бнэс сылын кэрчигэр сахалар бэйэбитин бэйэбит салайынар, дьаһанар, хайдаҕын да иһин, суверенитет ылынан олоруубутугар сөҕүмэр ситиһиилэннибит, аан дойдуга барыы салааларынан биллэ-көстэ сатаатыбыт. Саха сирэ XXI-с үйэҕэ бэйэтин аҕыйаатын (фундаменын) сайдыы суолунан (төһө да билиҥҥи реформа, киннэхэ киирин көрдүнэ кэмэ Россия үрдүнэн ыараханнык тайаммытын иһин) кэскиллээхтик, бигэтик уурдаа диэн саныыбын туох бэйэм.

Мин бу ыстатыйам киирэнтин итинник уонсэй тылларынан этиим. Тоҕо диэтэххэ, тутууга, культураҕа, спорка, искусствоҕа, үөрэххэ уодаа, салаалартан туох үлэлэр, ситиһиилэр бааллара, оҥоһуллубуттара бочуоннаах үчүгэйдик сырдатыллыыттара, иһитиннэриллэ-биллэриллэ тураллар даҕаны.

Иккиһиэн, билиҥҥи салалта, Президент да, улуус дьаһалтатын баһылыга да буоллун, төһө да олохпуппут, сэмэлээбиппит иһин, республикаҕа, улууска баар балаһыанньаны ыарахаттары, бүгүн ким хайдах олорорун, ону хайдах көннөрөр кимнээҕэр үчүгэйдик билэр. Оттон быыбарданар түбэлтэтигэр бу үлэлии олорор салалта, маннык уустук, ыарахан кэмнэ, бириэмэни билсиһиигэ-көрсүһүүгэ ыыппакка, «харытын ньыппарынан» үлэлээбитинэн барыа этэ.

Чуолаан, улуус дьаһалтатын баһылыгар кандидат, билиҥҥи баһылык эбээһинэһин толоро сылдьар А. А. Захаров итэҕэллээх киһитэ буолан турар, мин манныктарга тохтуом этэ. Бастатан, «Саҥа олоххо» бу дьыл ахсынньы 6 күнүгэр А. А. Сивцев «Суол ортотугар хаалларымыахха» диэн ыстатыйата бэчээттэммитэ, Онно А. А. Захаровы дьаһалта баһыыгынан талыаҕыт диэн итэҕэтиилээхтик суруллубут, онуоха төрүөттэрэ да оруннаахтар, сөптээхтөр. Кырдьык, биһиги, чураҥныылар, бэйэбит улууспут олохтооҕун, салайар үлэ алын сүһүөҕүттэн саҕалаан үөрэтэн-танайан, Саха Республикатын Үрдүкү Сэбиэтигэр тиийэ депутатынан үүнэрэн, билиҥҥи үлэлиир күүһүн-уоҕун үрдүгэр сылдьар, өйүн-санаатын, опытын муньуммут тутэнигэр, дьаһалта баһылыгын дуоһунаһыгар биир хардыы хаалбытыгар кэннэ Афанасий Афанасьевич Захаровтан анкаалтанар ханнык да моральнай быраапыт суох. Ол онтугар итэҕэйэн, төһүү буолан, барыы түмсэн, кини үлэлиригэр, ыыахта биэриэҥ.

Билиҥҥи Россияттан, республикаттан тутулуктаах улууска ыарахан балаһыанньа үгүс: хамнас кэлбэт, тутуу барбат, суол оноһуллубат, тэрилтэлэргэ, таабарыстыбаларга, баанынайдарга барыбытыгар уустук. Ону түөрэ билиҥҥи үлэлии олорор салалтаҕа сөҕүүр уонна кини үлэлэрэ, туруорсубатын курдук өйдөбүлү дьоҥҥо иҥэрэ сатыыр сыыһа диэбин. Улууска сорох урукку кырдьаҕас коммунистар була сатыы-сатыы билиҥҥи былаас, ыытыллар реформа итэҕэстэрин-быһаҕастарын дойдоохтуулларын, наар утары бара сатаанныыра киниэхэ киирэллэр. Дьиҥэр, итинник дьон баай опыттарын, өйдөрүн-санааларын билиҥҥи баар салалтаҕа нэҕэн көмөлөстоллөр, дьыала туһугар буолуох этэ. Билиҥҥи салалта агардастыы М. Е. Николаевы өйүүр диэнинэн салайтараллара эмиэ сыыһа. Бу быстах санаатан.

Иккиһиэн, бу икки кандидаттан А. А. Захаров күрдүк билиҥҥи кэмҥэ улуус баһылыгынаатын (кэлин үлэлээбит 5 сылыгар) уонна иннинэ кэскилин ыйдаҥардар иһин суох буолуо. Кини, дуоһунаһылаах даҕаны, хас биирдии нэһилиэк хайдах усулуобуйалааҕын, ону тэҥэ үгүс үлэһиттэри сирэй көрсөн билэр, дьаһалта управлениеларын, отделларын салайааччыларын ыытта биргэ алтыһан үлэлээн, сүрүннэйэн кэлэр.

Правительство, Президент уонна кэкиэ улуустар таһымнарыгар баар салалталары ыытта эмиэ ыччаттан сибэстэһэн, үлэлэһэр. Онон, быһата, туох баар «куоһур» киниэхэ баар. Итиэн сиэттэрэн, эйиҥнэ, быыбардаччылары, бу буолаары турар быыбарга Президенниэн иннис болдьоохо М. Е. Николаев уонна улуус баһылыгынан эрэнэр, достойнай, бэрээдэктээх, салайар үлэҕэ опыттаах, дьон-сэргэ ыытабылын ылбыт, бэйэлээтэр-бэйэбит уолбут А. А. Захаров иһин куоластыыргытыгар ыҥырабын. Олох сыыстарыаххыт суоҕа. Урукку эттүгэр өйөөмүт, үрдүк дуоһунастарга иннинэннэрин үлэлэтэн кэллэбит, билиҥҥи да төһөнөн өйүүбүт да, оччонон тирэхтээх, сиистээх-мутуктаах буолуохтара бу чугуу дьоммут.

Улуус Мунньаҕын депутата, СР физкультураҕа, спорка үтүөлээх үлэһитэ.

Е. ПУДОВ.

ОРДОРДУМ

Быыбардаччы улуус баһылыгын дуоһунаһыгар кандидаттар программаларын ырытан ыйааһыныгар уурар, бэйэтин куолаһын иҥиэхэ биэрэрин быһаарар күнэ үүнэрэ үс хонук хаалла. Мин тап-баттчы, чуолкай программаларын П. Н. Мишкин иһин куоластыырга быһаарыммытым ыраатта. Ороҥуоҥ киниин производственнай тэрилтэлэрин, нэһилиэктэр быыбардаччылара, ордук ыччат өттө, П. Н. Мишкин ыытта көрсүһүүлэргэ киниин ордороллорун туһунан тыл этиилэрэ, ыытыллыах сүбэлэрэ, улуус иннинитин хайдах үлэлиэхтээҕэр болҕомтону ууралара миигин астыннарар.

Петр Николаевич эдэр, эрчимнээх, саҥалыы тоҕо куйдаах, боппуруостары тиһэҕэр тиэрдэ быһаарар, специалистарга тиэрэирэр, аппараты үчүгэйдик үлэлэтэр, ирдэбиллээх.

Ытыктабыллаах улуус быыбардаччылара, П. Н. Мишкин иһин куоластыыргытыгар ыҥырабын.

Е. Н. ЕРМОЛАЕВА,
РФ үөскүннүнтин туйгуна.

САҤА ХОЛБОҺУК

ДЬОКУУСКАЙ куораттаа «Арктика» диэн аатаах арктическай улуустар студеннарын уонна ыччаттарын республикатааҕы холбоһуга тэриллибит. «Кыайыы 50 сыла» Спорт дыбарыаһыгар саҥа холбоһук Устаабын ыытта биллиэстилэр. «Арктика» конфедеративнай төрүөкү олоҕурбут, хотугу улуустар уонна Хотугу сир аҕыйах ахсаанныах норуоттарын студеннарын уонна ыччатын интэриэстэрин көрөр тутулуга суох общественнай тэрилтэлэри буолар. Кини бырабылыанньатынан республика 10 улууһун бэрэстэбилиттэрэ киирэллэр. Холбоһук СР Үрдүкү Сэбиэтэ таһаарар уонна ситэриллээх былаастарыгар хотугу улуустар студеннарын уонна ыччаттарын гражданскай, политическай, экономическай, социальнай-культурнай быраапталарын уонна интэриэстэрин туруулаһыа, кадры сүүмэрдэһиигэ, специалистары бэлэмнээһиккэ, итинник тэҥэ культураны уонна искусствоны сайыннарыыга ыытыа, студеннарга материальнай көмөну оҥоруо. Холбоһук үрдүкү органа — студеннар уонна ыччаттар мунньахтара.

Холбоһук чилиэннэрэ быыбарга СР билиҥҥи Президенэ Михаил Николаевы өйүүр саналаахтарын биллэрдиилэр.

ПЕНСИЯЛАРЫН БОЛДЬОҔОР ЫЛЫАХТАРА

Дьокуускай куорат страховой усуноостары хомуйуута отделениетын управляющайа Николай Макаров иһитиннэрбитинэн, столица пенсиэнэрдара алтыныыттааҕы пенсияларын графин сыһыытынан, ол эбэтэр, болдьоҕор ылыахтара. Ити бюджет айаатын финансовай балаһыанньата тупсуутунан кыалынна.

СИА.

ЛАУРЕАТ БУОЛБУТ ФРОНТОВИК

Сыл ахсыс анаар П. А. Ойуунускай аатынан Государственнай бириэмийэ быйыл СР Президиумун ыйаарыынан «Память» диэн 5 томнаах иллэҥ авторскай коллективыгар аталыа. Автордартан биирдэстэрэ, бөлүөгү бэрэ» биэрэр бириэмийэ Иван Михайлович Павлов кэтиннэн учуутал, үрдүк үөрэхтээх историк, Алдан Аат III степеня орденнаах фронтовик. Кини отучча сыл устатын Аҕа дойду сэриитигэр ыытыллыбыт сэриилэрдэ, ыытыллыбыт туһунан илиитин араарбакка, дьаныһан үлэлээтэ. Ордук бу кэнниккэ иннигэ, кудукчаан айаннаах кэбиниэ санаатардыы, тэтиҥиэхтик үлэлээн, хас да иннигэкки тэбиартарда. Олортон биири улуусбут Аҕа дойду сэриитигэр ыытыллыбыт туман, навидиэктэриннэн арааран, Кыайыы 50 сылын иҥэ сурулаубут «Чурапчы буойун уоллаттара» диэн 1941—1945 сс. ойуоҕунтан армияҕа ыытыллыбыттааҕа Маҥа киниэхтэн туһунан тэбэ дьыаарбыннаах саҥалыы үлэлэстэхпин баҕарабын.

Автор оҥорбут тыллыгар сурулаар: «Аҕа дойду Улуу сэриитигэр ыытыллыбыт дьиэлэрэттэн талаллыбыт, ол уоттарыттан арахсан фашизмы утары күөн көрсүбүт, сапшыс чаастарга уонна военкоматтарыттан ыытыллыбыт уолаа фронтуттар сылдьыбыт хаан-уруу дьоммут бараммыт туоларынан хас биирдиллэрин аатын аатыгар сурулаарга бастаныыдан холонон, эҥиэх бу иннигэни уунар дьоллоохтуу. Тэбэ да толору буолбатар, ыччаттарбыттар үтүө өйдөбүлү хаалларбыт диэн баҕалаахпыт. Итиэ сылын-сорутун ситиһэриттэр тэбиэлээх эйэхтэ суруйбутэ-кэпсиитэ иэйбита-биэрбита буолуоҕ? Оччо кини бу кинигэтин сурулаарыгар сэтэ источниктары туһаммыта да туоруулуур. Олоҥ—бэйыаннай хозяйствоҕа комиссиялыыр оҥоруллубут исследованиэлэр, сэриигэ өлбүттэр ахтарыылара, социальнай хамаҕыйым отделын, Образованиэ министерствотын Подольскайдаабы Кинин архыыбын, Дьокуускай куорат архыыбын доокументтэрэ, биирдиллэрэн дьон уурах сылдьар матырыйаалларэ. Сэриилэрэ ыытан барбан дойдуларыгар шэбут дьону туоннаайдаабыллыбыт ыытыллыбыттэр кех-нэм буолар дьоннорго кэпсэппиттэр. Дьэ, бу буохар дьыаныаахтык кинэ-бэлиэ, хорутуулаахтык-үлэлээбин холобуур. Итиннэ, кини бу үлэни тыыр да иннигэтиэхтэ суох научнай хабдыныах, чэпчэ эйэрэ баран, салгыы саҥыннарыы кандидатскай да диссертацияны хомуйуохха сөп курдук саныыбын.

Кинигэ 5-с страницатыгар сэриилэ ыытыллыбыттарын түөрт кэрдэрэр таблица оҥоруллубут. Онно кэстэрунэн, биилэр улууспуттан барыта 2095 киһи армияҕа ыытыллыбыттыгар 949 киһи эргиллибэтэх, 280 киһи орденнарыллан, 154 киһи бойобуой медаллаарыллан наҕараадаламмыттар. Өссө бу таблицаттан тэбэ комсомолец, комсомолец, учуутал, бэйыаннай үөрэхтээх (СПТО-ны үөрэммиттэр), ЧПУ (педучилище) студеннара сэриигэ барбыттарын сулуохха сөп.

Кыайыы 73-с страницатыттан саҕалаан орденнаахтар исписаниэлэрэ, эргиллибит уонна сэриилэрэ эргиллибэтэх офицердар аатта-суоллара чуолкайдык сурулаллубут. Маны таһыынан гражданскай саҕыны уонна Аҕа дойду сэриитин ыытыллыбыттарын 16 киэлэ исписаниэтэммитэ нижэ барытын сэҥээрдэр.

Хоту Булунтан көмөрүү түүгэр эстибит Таҥа Вахсы (суруйа, дойдуларыгар Тыа Өлбүккэ бэрт-эхэй лааматыннаах туруорбуттар үһү) нэһиилэктэн сэриигэ барбыттар Кыталлах иэдилэннэгин исписаниэлэр холбоммуттар, оттон уруккута улуус бинир бөдөҥ иэдилэннэгиттэн Аччабартан бырбыттары байаарыннаах хаалларан автор бу үлэтигэр барыта 18 иэдилэннэтэн барбыт дьону хас биирдиллэрин аатын аатталаах, хас сылдьахха төрөөбүтүн, хайдан армияҕа ыытыллыбытын, хаанык часка сулуусталаабыттын, хаанан өлбүтүн, хаанык комуулаабыттын, абатар хаанык дойдутугар эргиллибитин, туох аккаастаах, кэҕэрдэлээх толору сиҥнэн сурулаабыта биирдэхэ дьоммутуттан чуолкайдыырбыттыгар туһалаах буолуоҕа сомневаемый суох.

Кыайыы 20 сылын иэдиннэн (1965 с.) бөлүөгү дьоммут Хатылыыттан сэриигэ барбыттар исписаниэлэрин хаста-хаста барыйан сурулаабыттара буолуоҕ. Ол тухары иннэ-иннэ чуолкай быһаарылыыбатаҕа. Оттон Н. М. Павлов үлэтэ сүүнньүк буллар. Ол курдук, урукку бэйэбит оҥорбут исписаниэлиэгэр 22 киһи аата эбии киирдэ, бинир оччоҥу атын хаһыаттар дьоннорун сурулаа сиҥнэлэрбиллэтэн тэнньэрдэбит.

Итиннэ-этин барамматын, мантан аттаҥа кэлэммэн атыыны ыытар саҥаалаанным. Аҕа дойду сэриитигэ бүппүтэ кэлэр саас 52 сылы бэлиэтиэхтэр. Бу улуу оҥорбуттуу өйдөбүлүн сэрии буттарын утаа аҕыйах сылы ааспыттан бэрдэк ужнулла былыытыйбыта, онтон 1905 сылтан (Кыайыы 20 сылыгар) дьэ, хаттаан бэлиэтэлэр буолбуттар. Сэрии бүппүтүк кэнсэ 1945-1950 сылтар иккиэн ардыларыгар оройуон аймахтар (ол биирдиэн музей территориятыгар хаалаан турар) уонна из ыытыллыбыт сэриилэрдэ, ыытыллыбыт, үөрэх-эттүгэр Кремль бөҕөлөрүн сакаатар хоровор сараадаах амбар-оваатыныыктар маҥнай оҥоруллубуттара. Олор, өлбүттэр кэриэстэриигэр аҕаан маннайгы тутуулардыр, учуутэй көрүү-хараҥы суоҕуоннуо кэлиэ, 1965 сылтан саҕаланан диэхтэ ааҕыллан уонна эрэрэн даҕаны үөскүүр мөҥөбуттарга уонуу сыл буола-буола (үбүлүөйдэр ахсын) арчылыыр матырыйаалларын эйдэбуниэктэр тутуллубуттара. Биһиэхэ, Мыык Харбалаатыгар, бөрөс эйдэбуниэктэр тутуллубуттуттан биилэрин история кэрэнэ буолан түөрдэ турар.

Кыайыы 50 сылыгар үбүлүөйүгэр оҥоруллубут саамаатыныгына И. М. Павлов үөрэх ахтыллар кинигэтигэр сурулаубут Хатылыттан армияҕа ыытыллыбыт 132 киһини уонна онно биирбэтэ хаалбыт 20-чэ сэриэ ветераннарын кэмнэ бүппүбэтэн сүүрэн аатталарын-суоллаарын үөскэтэр үтүө бастаахтар.

Бутууру таһаарбат иннитэн кинилэри «Атын сиэтэн кэлэн Хатылыны өлөхсүйбут Аҕа дойду сэриитин ыытыллаахтара» диэн оҥоруу тутан сурулаарга быһаарылынна.

«Чурапчы буойун уоллаттара» кинигэ улуус типографиятыгар 2000 тиражынан бэчээттэнэн таҕыстыбыт. Итиэ үчүгэй, ол эрээри кинигэ-кинигэ курдук дьыл аастахтарын ахсын коруурдар, сүтэн-сүтэн иҥэрдэр. Оттон үөскэтэхтик туруорулуубут өйдөбүнньүк үтүө сайдык кордохсо-ыытыахха, үөрүнүк туруон сөп, онно сурулаубут Аҕа дойду сэриитин ыытыллыбыттарын аатта-суоллара хаҥаҕынан кэчэтторбуттарыгар үтүө өйдөбүлү хаалларыа.

Түүгүнэр, Иван Михайлович, сиэрдээх үлэт үтүөрүтүк сылааламмытыгар — П. А. Ойуунускай аатынан Государственнай бириэмийэҕэ тиксибиннэк эҕэрдэлэрэн турак, эйэлиэхтик алдаах аҥаныгы мөлтөппэхтэ, өссө хорутуулаахтык үлэлиэхтэрин баҕарабын.

З. КУЗЬМИН, пенсионер-учуутал.

Эҕэрдэлибит!

«Аартык» ХЭТ начальниктыын НАУМОВ Петр Максимовичы «Россия бочуоттаах суолу тутаччыга» үлдьэ аат ыытарыллыбытынан итиэннэ эҕэрдэлибит. Баҕарабыт ситиһиилэх үлэни, үтүө доруобуйаны, бэйэҕэр уонна дьиэ хаҥатыгар дьолу-соргуну.

Табыгыстарыы Баграфов В. Н., Захаров К. Е., Козлов Н. В., Дьячковскай В. М.

x x x

Эҕэр, бэйэбит кырдьыаҕынытыгар диэри биирдэ улаатыбыт, аҥаардас дэриэ доҕордоспут дьоммут Чечбуоттар дьиэ-кэргэттэрин күн-түүн кыаллаарын АННА ДМИТРИЕВНАНЫ 50 саҥа туолбутунан уонна нүгэн-ыйга тэннэн кинэт кыргыттарын ыраахтаан – ВАРЯ ыал буолбутунан ис сүрэхтэн эҕэрдэлибит.

Кэлэр эҕэр 1997 сылынан, Үөрэхтээхпит сылынан, туйгун доруобуйаны, үлэларыгар улахан ситиһиилэри, дьолу-соргуну баҕарабыт.

Чурапчыттан Н. И. Дьячковскай, В. Н. Шестаковы, Хоҥоруоттан М. Р. Сысолятин дьиэ кэргэттэрэ.

x x x

Күндү коллегабытыгар, улэлэтэ-бөҕөнү үлэлиитин, Чурапчы сэлиэнньэтин олохтоохтуун Аҥулина Егоровна МАКАРОВАҒЫ 50 саастыын туолбуккунан итиннэ, истиҥник эҕэрдэлибит. Эйэлээх баҕарабыт кытаанах доруобуйаны, кырдьаҕы, ыаллыы-дьаны биилбэккэ, дьолу-соргуну. Оҕолоргор, сиэннэргэр-хаҥыыр күүс-көмө буола, үлэлии-хамсыы, үөрэ-көтө сылдьыаҥ.

Бириэ үчүгэй баҕарыылары кытта Варвара Михайловна Харитонова, Александра Федоровна Алексеева, Мотрена Петровна Дорофеева, Александра Егоровна Дьячковская, Василий Гаврилович Охонешников, Иван Константинович Александров.

x x x

Күндү ааҕыллыы, ыйаатыы, аймахпытын, убайбытын, саҥаспытын, таҕаарыспытын, Чурапчы сэлиэнньэтигэр олорор Елена Николаевна уонна Иван Петрович МАКАРОВТАРЫ ыал буолбуккут 25 сылынан «Комуус сыбаайбаҥынаан» итиннэ, истиҥник эҕэрдэлибит. Баҕарабыт чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, сир үрдүгэр баар барыы хаҥаны, үтүө түүнү.

Өлүөхүмэйдэр кыысыт, күтүөккүт, сиэстит, Дьокуускайдан уоллуут, Тарасовтар, Торговкиннэр, Будуттан Уйулаа, Амматтан Макаровтар, Чурапчыттан Монастыревтар, Посоевдьыгар.

x x x

Күндүтүк саныыр балтыбытын, ааҕыйбытын, Түүйэ олохтоохтуун НОВГОРОДОВА Анна Михайловнаны 80 саастыын туолбут нүгэнэн ис сүрэхпиттэн эҕэрдэлибит. Баҕарабыт эйэлээх чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, малдьары, кырдьаҕы биилбэккэ уйуннук, дьолдоохтук-соргулаахтык олорорго.

Чурапчыттан аймахтарыҥ Новгородовтар, Пироговтар, кыысыҥ Галина уонна Тамарбан Максимовтар.

БИЛДЭРИИ

Сыл түүгүттэнэн эрэрбэнэ, Чурапчы сэлиэнньэтигэр уруккай дьиэҕэ олорооччулар квартираҕа ыҥыр баалыбыгар хаанытын кэлэн тэлгэргэтүүгэр. Торуоп үрдэтэриэх барыта үрдэбит сыаннаах ылылларыа.

Дьиэ-уот, коммунальнай хаҥаайыстыба холбоҕутун администрацията.

ӨҮӨҺҮ ОҢОРОБУТ

УАЗ микроавтобуһунан Дьокуускайга дьону, ону тэҥэ таҥнары таҥабын. 21-428 тел. бөлсөрүгүнэн.

САҤААПКАЛАРЫ ХОМУЙАБЫТ

ВАЗ-21213 («Нива») автомашиналары уос ыйы иҥэн аҕалыа биэрэрга дуогабар түүнэрэбит. Сыаналара —40 мил. солк.

Маны тэҥэ ВАЗ-21310 (бизнес сайнаах саҥа «Нива», люкс наҥнаах) автомашинаны атыылыыбыт.

Чурапчы сэл. Красильников уул. 6 №-гэр эбэтэр 21-182 тел. билиҥ.

«Аартык ЛТД» ХЭТ.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Сүүрэ сылдьар үчүгэй туруктаах МТЗ-82 тракторы. Хайахсыкка 26-659 тел. билиҥ.

x x x

Суваллыы 1994 сыллаахы, колоосколтоох, үчүгэй туруктаах «Иж-Юпитер-5» мотоциклы, сыаната —4 мил. солк.

Саҥа «Айва» музыкальнай центры (Японыы), сыаната—6 мил. солк.

21-184 тел. Дьиэлэн ыыталыр.

x x x

ВАЗ-21083 («Жигули») автомашинаны. Сыаната —кэлэтиннэн. Эбэтэр УАЗ автомашинаҕа атастыабын. Дириҥ бөҥүөлэтэр 26-200 тел. билиҥ.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

ДАҮ АДРЕС: 678700, г. Чурапча, ул. Кырыл Шарова, 10 сир. ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-421, секретарь — 21-000, общий — 21-000.

Учредитель (соучредители) газеты — Редакция, Администрация улуса, Национальнэй политическэй-политическэй сойуулар. «Саҥа-политиздат» Газета издается на якутском языке, выходит по вторниках, четвергах и субботах. Индекс газеты 64207. Объем — 1 усл. п. л., на 4-х страницах.

Автор сурутар иннэлэр сиэдэ ренэнэ эмэнэтэлэр эмэдэ сөп түбэлэр буолбатын. Сурутан ыытыллар статьялар редакцияҕа кэлэр суу бэлэм түмүк.

ЗАКАЗ № 148. Чурапчы районнай типография Национальнай политическэй-политическэй сойуулар. г. Чурапча, ул. Кырыл Шарова, 10 сир. Подписано в печать 16.12. 18 ч. Тираж 2742.